

Галіна Тварановіч

Беласток

Вектары беларусазнаўчых даследаванняў

Бібліятэка Кафедры беларускай філалогіі Універсітэта ў Беластоку ўзбагацілася на працягу апошняга часу новымі, у асноўным літаратуразнаўчымі, выданнямі, якія пабачылі свет у Варшаве, Любліне, Мінску, Віцебску, Брэсце, Магілёве, Баранавічах. Відавочна, гэтыя кнігі, найперш ласкава дасланыя нам аўтарамі, даюць пэўнае ўяўленне аб праблематыцы, тэндэнцыях развіцця беларусазнаўства як у Беларусі, так і ў Польшчы, сведчаць аб вартасным гуманітарным наробку, здольным, напрыклад, пры зацікаўленасці беларускай тэматыкай, нават перад неафітам разгарнуць сучасны беларускі культурна-гістарычны далягляд.

Пяць літаратараў Беларусі XVIII–XIX стагоддзяў, якія стаялі ля вытокаў новага беларускага прыгожага пісьменства, прадстаўляе чытачу Мікола Хаўстовіч. Ва ўступным слове да саліднага тому, створанага на Кафедры беларусістыкі Варшаўскага ўніверсітэта, без перабольшання можна сказаць, адзін з вядучых сучасных даследчыкаў перыяду фарміравання новай беларускай мастацкай традыцыі выразна акрэслівае сваю канцэпцыю ўспрыняцця беларускага прыгожага пісьменства і стратэгію даследавання гэтага, дасюль дыскусійнага ў інтэрпрэтацыі, этапу развіцця беларускай літаратуры:

Мы зыходзім з прызнання таго факту, што беларуская літаратура XVIII–XIX стст. – гэта літаратура ў сваёй аснове шматмоўная. Нацыянальная рэканструкцыя літаратурнага працэсу ў Беларусі дыктуе толькі такое яго разуменне. А таму толькі ўсебаковае вывучэнне літаратуры эпохі (у тым ліку і кантактаў з суседзямі) дазволіць адказаць на пытанні,

якія немагчыма высветліць, калі мы будзем даследаваць беларускамоўную складковую гэтага працэсу. Даўно прыйшоў час адмовіцца ад заганнае практыкі падзелу літаратараў на “сваіх” і “чужынцаў”. Наколькі больш простаі аказалася б атрыбуць беларускіх ананімных тэкстаў, каб мы не вырывалі іх з кантэксту, каб вывучалі не толькі асаблівасці ўзнікнення беларускамоўных твораў, але ведалі літаратурную сітуацыю ўвогуле¹.

Гэтыя погляды, падыходы да асэнсавання беларускай літаратуры XIX стагоддзя выразна заяўлены ўжо ў першых грунтоўных навуковых працах М. Хаўстовіча (“Гісторыя беларускай літаратуры 30–40-х гг. XIX ст.”, Мінск 2001; “На парозе забытай святыні. Творчасць Яна Баршчэўскага”, Мінск, 2002; “Мастацкі метада Яна Баршчэўскага”, Мінск 2003). У іх была засведчана павага да зробленага старэйшымі калегамі і пры тым рабіўся значны крок наперад. Так, упершыню прадметам асобнай гаворкі стала гісторыя беларускага прыгожага пісьменства 30–40 гадоў XIX стагоддзя. Абапіраючыся на напрацаваны да гэтага часу матэрыял, М. Хаўстовіч сцвярджаў, што менавіта ў разглядаемыя дзесяцігоддзі ўзнікае нацыянальная ідэя ды пашыраецца тэрмін “Беларусь”, “беларусы” як саманазва насельнікаў значнай часткі былога Вялікага Княства Літоўскага. І якраз уважлівае вывучэнне і аналіз літаратурнага працэсу на Беларусі 30–40-х гадоў XIX стагоддзя, на думку вучонага, з’яўляецца абавязковай умовай для асэнсавання асноўных заканамернасцей далейшага развіцця беларускай літаратуры.

Хочацца нагадаць, што навуковы лёс М. Хаўстовіча цесна звязаны з творчасцю “беларускага рапсода” Яна Баршчэўскага. Гэта ён удзячна разгарнуў і далей аргументуе, развівае на самым высокім навуковым узроўні меркаванні, выказаныя ў сямідзесятыя гады мінулага стагоддзя – насуперак стэрэатыпным падыходам да Я. Баршчэўскага амаль адно як да збіральніка, інтэрпрэтатара народнай творчасці – меркаванні выдатнага беларускага літаратуразнаўцы Віктара Каваленкі аб аўтару “Шляхціца Завальні” – як аб арыгінальным мастаку з выразным індывідуальным абліччам і ў нейкай меры нацыянальна свядомым творцы.

Якраз М. Хаўстовічу належыць гонар канцэптуальнага ўпісання творчасці Я. Баршчэўскага ў айчыннае літаратуразнаўства, актуаліза-

¹ М. Хаўстовіч, *Даследаванні і матэрыялы: літаратура Беларусі XVIII–XIX стагоддзяў*, т. 1, Warszawa 2014, s. 8. Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą “Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2012–2015.

цыя яго твораў у сучасным беларускім прыгожым пісьменстве. Першы пераклад з польскай на беларускую мову эпахальнага твора Я. Баршчэўскага “Шляхціц Завальня або Беларусь у фантастычных апавяданнях”, зроблены менавіта М. Хаўстовічам і з яго ж каментарыямі, пабачыў свет у 1990 годзе. У салідным томе “Выбраныя творы” Я. Баршчэўскага, выдадзеным у 1998 годзе “Беларускім кнігазборам” у Мінску, укладанне, прадмова і каментарыі, як і пераклад прэзаічнай спадчыны, належаць М. Хаўстовічу. У 2012 жа годзе пад грыфам Кафедры беларутэністыкі Варшаўскага ўніверсітэта дзякуючы руплівасці прафесара М. Хаўстовіча (укладанне, прадмова і каментарыі) пабачыла свет білінгвальнае выданне “Шляхціца Завальні”. Даследчык і перакладчык адзначаў: *У шостае выданне “Шляхціца Завальні” па-беларуску ўнесены шматлікія праўкі, якія, маем надзею, больш дакладна перадаюць форму і змест арыгіналу. Гэтай жа мэце мае службыць і ўзнаўленне першавыдання з захаваннем практычна ўсіх моўных, сінтаксічных і графічных яго асаблівасцей*².

У “Даследаваннях і матэрыялах...” прафесар М. Хаўстовіч акцэнтуюцца на некаторых жыццёва-творчых момантах біяграфіі Я. Баршчэўскага. У прыватнасці, апіраючыся на свае архіўныя росшукі, даследчык удакладняе важныя аспекты полацкага перыяду жыцця “беларускага рапсода”. Безумоўную цікавасць уяўляюць друкуемыя паводле крыніц пачатку XIX стагоддзя “Расклад урокаў у школах Полацкай акадэміі”, “Расклад заняткаў у Полацкай акадэміі”, “Спісы студэнтаў Полацкай езуіцкай акадэміі”. Шматгадовая ўвага да творчасці аўтара “Шляхціца Завальні” ўзнагароджвае падрабязнасцямі, якія служаць удакладненню сутнасных момантаў у працы над стварэннем цэласнай карціны творчасці “беларускага рапсода”. Яскравым сведчаннем таму – развагі, пададзеныя ў частцы “Загадкі Яна Баршчэўскага” (“Віленскі каляндар 1817 года”, “Жук, Жаба Кошку судзіла”, “Полацкі красьнік”, “Сербіновіч і Руска” і інш.).

Відавочна аднак, што канцэпцыю выдання “Даследаванняў і матэрыялаў...” М. Хаўстовіч найбольш паслядоўна рэалізуе ў астатніх раздзелах, прысвечаных Францішку Рысінскаму, Ігнацыю Быкоўскаму, Арцёму Вярыгу-Дарэўскаму і Ялегі Пранцішку Вулю: *Зважаючы на тое, што найбольшую вартасць заўсёды маюць не нататкі*

² М. Хаўстовіч, *Ян Баршчэўскі і ягоны “Шляхціц Завальня”* (Да 220-годдзя пачынальнай Новай беларускай літаратуры), (у:) Ян Баршчэўскі, *Шляхціц Завальня або Беларусь у фантастычных апавяданнях*, Warszawa 2014, с. 135.

даследчыка пра пісьменніка, а перадусім ягоныя творы ды іншыя матэрыялы, якія апавядаюць пра яго, значная ўвага надаецца менавіта публікацыі невядомых ці малавядомых тэкстаў – паэзіі, публіцыстыкі, карэспандэнцыі і інш.³ М. Хаўстовіч сыходзіць з таго, што праца гісторыкаў Новай беларускай літаратуры павінна была пачынацца ад навуковага выдання літаратурных тэкстаў і іншых гісторыка-літаратурных дакументаў, звязаных з літаратурным працэсам у Беларусі, але, на яго думку – вопыт шматгадовай даследчай працы, мастацкія тэксты пераказваліся, адаптоўваліся да вымогаў цензуры і чытача.

Пры тым далей, нібы насуперак папярэдняму досыць катэгарычнаму меркаванню, адзначаецца, што *цягам ХХ стагоддзя шмат было зроблена: выяўлена ў бібліятэках і архівах аграмадная колькасць матэрыялаў, якія хоць і не апублікаваныя, але ў пераказах уведзены ў навуковы ўжытак*⁴. І, зразумела, згадваецца дакументальны зборнік “Пачынальнікі. З гісторыка-літаратурных матэрыялаў ХІХ стагоддзя” Генадзя Кісялёва, што пабачыў свет яшчэ ў 1977 годзе. Гэта ўнікальнае выданне, вынік шматгадовай сумленнай, плённай працы выдатнага вучонага непасрэдным чынам прычынілася сваім факталагічным матэрыялам да сцвярджэння канцэпцыі Новай беларускай літаратуры, над абгрунтаваннем якой і далейшай актуалізацыяй шчыруе і М. Хаўстовіч. І, натуральна, што ўвядзенне ў беларускі літаратурны кантэкст, навуковы ўжытак шэрагу аўтараў і іх твораў магло адбыцца толькі адначасова, паралельна з канцэпттуальным абгрунтаваннем погляду на літаратуру Беларусі як на пісьменства шматмоўнае. Відавочна, гэта адзіны ўзаемаабумоўлены працэс. Трэба спадзявацца, што тэксталагічныя, дакументальныя знаходкі М. Хаўстовіча будуць плённа скарыстаны не толькі самім даследчыкам, але і спрычыняцца да стварэння ўдакладнёнай, узбагачанай гісторыі Новай беларускай літаратуры.

Пакуль што, на жаль, даследчык перыяду станаўлення новай мастацкай беларускай традыцыі і ў ХХІ стагоддзі змушаны вырашаць праблемы, якія даўным-даўно павінны быць вырашаны і не выклікаць сумненняў. Вось і кніга “Даследаванні і матэрыялы...” адкрываецца гаворкай пра Францішка Рысінскага. Творчасць яго абмінула нават у навейшых даследаваннях, аднак, упэўнены М. Хаўстовіч, папулярнасць яго паэзіі ў першай палове ХІХ стагоддзя і яе высокі мастацкі

³ М. Хаўстовіч, *Даследаванні і матэрыялы: літаратура Беларусі ХVІІІ–ХІХ стагоддзяў*, с. 7.

⁴ Тамсама.

ўзровень вымагаюць яе вяртання ў беларускі літаратурны кантэкст. У першай частцы “Перыпетыі лёсу віцебскага паэта” даследчык робіць спробу напісання біяграфіі літаратара, разглядае праблемы атрыбуцыі макаранічных вершаў, характарызуе лірычнага героя Ф. Рысінскага. Уражвае праведзеная М. Хаўстовічам тэксталагічная праца: у кнізе сабрана і пракаментавана практычна ўся паэтычная спадчына віцебскага паэта.

Прадстаўлены ў “Даследаваннях і матэрыялах...” яшчэ адзін выдатны віцеблянін – “Беларуская Дуда” – Арцём Вярыга-Дарэўскі. У “Пачынальніках” Г. Кісялёва пабачыла свет яго карэспандэнцыя, лісты, слынны Альбом, а вось М. Хаўстовіч акцэнтуюцца на вершаваных творах паэта: усе яны, выяўленыя на цяперашні час, захаваныя цалкам або часткова, друкуюцца ў “Даследаваннях і матэрыялах...”. Уводзіцца ў навуковы ўжытак таксама шэраг адшуканых даследчыкам лістоў А. Вярыгі-Дарэўскага. Вельмі істотна, што М. Хаўстовічу ўдаецца акрэсліць перспектывы далейшых пошукаў рукапісаў паэта, чым ён шчодро дзеліцца з чытачом.

Гаворкай пра Ялегі Пранцішка Вуля (Элегія Францішка Карафа-Корбута), таксама віцебляніна, малодшага сябра “Беларускай Дуды”, заканчваецца першы том “Даследаванняў і матэрыялаў...”. Варта падкрэсліць, што творчасць Ялегі Пранцішка Вуля здаўна цікавіць М. Хаўстовіча. У артыкуле “Праблемы атрыбуцыі паэмы «Тарас на Парнасе»: Вераніцын ці Вуль?”⁵ ён, досыць рашуча, выказаў гіпотэзу, згодна з якой Канстанцін Вераніцын не можа быць аўтарам славутага твора, што класікам *нашае літаратуры* мае права называцца менавіта Э. Ф. Карафа-Корбут. У “Даследаваннях і матэрыялах...” М. Хаўстовіч праходзіць “Шляхамі і сцежкамі паэта”, выказваючы чарговыя аргументы на карысць сваёй гіпотэзы. На пытанне, ці будзе яна прынята сучасным літаратуразнаўствам, адкажа час. Магчыма, на падыходзе адкрыццё новых фактаў, да якіх не дайшоў Г. Кісялёў, а прысвяціў жа ён значную частку свайго навуковага жыцця якраз устанавленню аўтарства паэм “Энеіда навыварат” і “Тарас на Парнасе”. Апрача двух вядомых вершаў Ялегі Пранцішка Вуля (беларуска- і польскамоўнага) у кнізе друкуюцца нядаўна выяўленыя яшчэ два яго польскамоўныя вершы. М. Хаўстовіч, відавочна, не без падстаў выказвае ўпэўненасць у тым, што мэтанакіраваны агляд-аналіз усяго літаратурнага жыцця Віцебшчыны сярэдзіны XIX стагоддзя ўнясе

⁵ М. Хаўстовіч, *Шляхамі да беларускасці. Нарысы, артыкулы, эсэ*, Warszawa 2010, с. 575–580.

далейшыя карэктывы ў асэнсаванне творчай спадчыны таленавітага паэта.

Толькі адзін з пяці пісьменнікаў, разгледжаных у “Даследаваннях і матэрыялах...”, народжаны па-за Віцебшчынай, а менавіта Ігнацы Быкоўскі, які прыйшоў на свет у самай сярэдзіне XVIII стагоддзя, зусім недалёка ад Мінску. *Гэта быў ледзь не адзіны (...) “прафесійны” літаратар, што жыў на беларускіх землях (...)*⁶. Па падліках М. Хаўстовіча, І. Быкоўскі быў аўтарам каля 50 разнастайных выданняў. У “Даследаваннях і матэрыялах...” друкуюцца “Успаміны Ігнацы Быкоўскага”, вершаваныя творы, карэспандэнцыя, спіс выдадзеных і нявыдадзеных кніг. Свае развагі пад назвай “Перакладчык, паэт, мемуарыст” М. Хаўстовіч заканчвае на аптымістычнай ноце, адзначаючы, што актуалізацыя творчай спадчыны І. Быкоўскага ў беларускім літаратуразнаўстве пачалася. *І яна заслугоўвае таго: дзесяткі кніг пісьменніка пашыралі напрыканцы XVIII – пачатку XIX стст. у Беларусі (землях былога Вялікага Княства Літоўскага) асветніцкія ідэі, папулярызавалі творы еўрапейскага класіцызму і сентыменталізму*⁷.

Варта нагадаць, што пэўным чынам спрычынілася да працэсу вяртання творчай спадчыны І. Быкоўскага і “Białorutenistyka Białostocka”: у другім нумары часопіса (2010 г.) быў надрукаваны артыкул тады яшчэ аспіранткі Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта Ганны Гладковай “Эпістальярная спадчына Ігнація Быкоўскага”, а ў наступным выданні беластоцкага штогодніка – артыкул “Асветніцкія матывы ў драматургіі Ігнація Быкоўскага (на прыкладзе камедыі «Demokryt, filozof grecki, mniemanu wariat»)”. Ужо гэтыя дзве грунтоўныя публікацыі засведчылі, што ў беларускае літаратуразнаўства ўваходзіць сур’ёзны даследчык са сваёй тэмай. І вось у 2013 годзе на пасяджэнні савета па абароне дысертацый пры Беларускаім дзяржаўным універсітэце Г. Гладкова паспяхова абараніла кандыдацкую дысертацыю па творчасці пісьменніка. Праз два гады пабачыла свет манаграфія ўжо дацэнта кафедры літаратуры Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя П.М. Машэрава Г.А. Гладковай “Творчая спадчына Ігнація Быкоўскага ў кантэксце эпохі еўрапейскага асветніцтва”.

Ва “Уводзінах” да манаграфіі даследчыца кампетэнтна падкрэслівае:

⁶ М. Хаўстовіч, *Даследаванні і матэрыялы: літаратура Беларусі XVIII–XIX стагоддзяў*, с. 76.

⁷ Тамсама, с. 78.

Ігнацій Быкоўскі належыць да ліку польскамоўных аўтараў, аднак гэта не дазваляе адназначна вызначыць нацыянальную прыналежнасць яго творчасці, якая арганічна ўвайшла ў літаратурны працэс Рэчы Паспалітай і з аднолькавым правам можа лічыцца набыткам літаратур Польшчы і Беларусі. Як адзначаў А. Мальдзіс, літаратурнае жыццё Беларусі другой паловы XVIII стагоддзя было *састаўной часткай літаратуры нага жыцця Рэчы Паспалітай у цэлым* [46, с. 7–8]. Універсальную пазіцыю абараняе М. Хаўстовіч, які адстойвае права на існаванне беларускай польскамоўнай літаратуры, сцвярджаючы, што літаратура аднаго народа можа існаваць на розных мовах, тым больш, што сусветная культура мае такія прыклады (нямецкамоўная літаратура Аўстрыі, іспанамоўная літаратура Паўднёвай Амерыкі і інш.) [74]⁸.

І тут хочацца яшчэ раз звярнуць увагу на тое, як шмат зроблена айчынным літаратуразнаўствам у апошнія дзесяцігоддзі XX – напачатку XXI стагоддзяў у плане вяртання беларускай літаратуры яе польскамоўнай спадчыны. Менавіта дзякуючы шматбаковаму канцэптуальнаму асэнсаванню кардынальна важных праблем і стала магчымым, як наступны крок, заглыбленне ў канкрэтыку, персаналіі і ў выніку – выхад на новыя пазіцыі пры стварэнні цэласнай гісторыі беларускай літаратуры як пераходнага перыяду, так і XIX стагоддзя. Невыпадкова Г. Гладкова звяртаецца да творчай спадчыны І. Быкоўскага, яркага прадстаўніка эпохі Асветніцтва. Ва “Уводзінах” яна, дарэчы, спасылаецца і на сведчанне прафесара Сяргея Кавалёва аб тым, што найменш разгледжанымі перыядамі ў гісторыі полілінгвістычнай літаратуры Вялікага Княства Літоўскага з’яўляюцца Барока і Асветніцтва.

Манаграфія Г. Гладковай – першае цэласнае даследаванне разнастайнай творчай спадчыны пісьменніка-асветніка. У трох раздзелах (1. Традыцыі еўрапейскага Асветніцтва ў паэзіі І. Быкоўскага. 2. Асветніцкія матывы ў прозе і драматургіі І. Быкоўскага. 3. Гісторыка-культурны аспект мемуараў і эпісталаў І. Быкоўскага) сапраўды дэтальна вывучаецца творчая спадчына літаратара, аналізуюцца жанрава-стылявыя асаблівасці паэтыкі яго твораў. Таму згаджаешся з высновамі аўтара манаграфіі: (...) *Ігнацій Быкоўскі належаў да ліку пісьменнікаў з ярка акрэсленай патрыятычнай лініяй у творчасці, яго поглядам на сацыяльны і маральны стан грамадства ўласціва крытычнасць, часта завостранае пачуццё ўласнай адказнасці за будучы-*

⁸ Г.А. Гладкова, *Творчая спадчына Ігнація Быкоўскага ў кантэксце эпохі еўрапейскага асветніцтва*. Манаграфія. Віцебск 2015, с. 6.

ню нацыі, што дапаўняе індывідуальнымі рысамі партрэт літарагара ў кантэксце часу⁹. Істотна ўзбагачае манаграфію Г. Гладковай “Дадатак”, у якім змешчаны творы І. Быкоўскага ў перакладзе на беларускую мову самай даследчыцы: вершы, проза, п’есы, карэспандэнцыя. Такім чынам, сапраўды можна гаварыць пра ўвядзенне творчай спадчыны пісьменніка-асветніка ў беларускі кантэкст.

І можна толькі здзіўляцца і захапляцца тым, як плённа працуе прафесар М. Хаўстовіч. Чарговым выданнем, што ўпрыгожыла нашу кафедральную бібліятэку, стала кніга Эдварда Тамаша Масальскага “Пан Падстолиц, альбо чым мы ёсць і чым быць можам”, пераклад якой на беларускую мову ажыццёлены М. Хаўстовічам, зразумела, тут яго ж прадмова і каментарыі. Ды ў бліжэйшай перспектыве асоба і лёс Э.Т. Масальскага і ягоная творчасць маюць стаць прадметам асобнага даследавання, *якое будзе апублікавана ў чарговым томе зборніка “Даследаванні і матэрыялы”*¹⁰.

Кожнай частцы і раздзелу кнігі “Пан Падстолиц ...” папярэднічае паэтычны эпіграф і хіба большасць паэтаў, да якіх звяртаецца Э.Т. Масальскі, нейкім чынам звязаны з Літвой-Беларуссю і адзін з іх – Антон Гарэцкі. Якраз радкамі яго верша “Powrót do ojczyzny” распачынаецца першы раздзел першай часткі. І гэта менавіта кніга аб творчасці А. Гарэцкага была падарана мне падчас апошняга VI Кангрэса беларусістаў у Мінску навуковым рэдактарам выдання Ірынай Багдановіч, надзвычай кампетэнтнай, са сваім арыгінальным бачаннем даследчыцай як літаратуры XIX стагоддзя, эвалюцыі рамантызму, так і навейшага беларускага прыгожага пісьменства. На вокладцы кнігі – цудоўны партрэт А. Гарэцкага п’яра славутага беларускага мастака Валенція Ваньковіча, роднага пляменніка паэта. У манаграфіі Ганны Шаўчэнка (Серэхан) “Паэзія Антона Гарэцкага і станаўленне рамантычнай традыцыі ў літаратуры Беларусі XIX стагоддзя”:

Упершыню ў беларускім літаратуразнаўстве праведзены цэласны, канцэптуальны аналіз паэтычнай спадчыны Антона Гарэцкага ў кантэксце станаўлення рамантычнай эстэтыкі ў літаратуры Беларусі. Прасочаны ўплыў А. Гарэцкага на развіццё мастацкіх тэндэнцый айчынай паэзіі XIX

⁹ Тамсама, с. 106.

¹⁰ М. Хаўстовіч, *З надзеяй на шчаслівую будучыню*, (у:) Эдвард Тамаш Масальскі, *Пан Падстолиц, альбо чым мы ёсць і чым быць можам*, Warszawa 2015, с. 4. Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą “Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2012–2015.

стагоддзя, у прыватнасці патрыятычнай лірыкі нацыянальна-вызваленчай тэматыкі. Паказана роля паэта ў развіцці беларускага байкалісання, узаемаўплыву ў творчасці А. Гарэцкага і Ф.Д. Князьніна, А. Нарушэвіча, А. Міцкевіча, А. Рыпінскага, У. Сыракомлі, што спрыяе ўвядзенню асобы А. Гарэцкага і яго творчай спадчыны ў кантэкст літаратуры Беларусі XIX стагоддзя¹¹.

І. Багдановіч, дарэчы і навуковы кіраўнік кандыдацкай працы Г. Шаўчэнка, у своеасаблівым пасляслоўі-развагах над яе кнігаю якраз канкрэтызуе гэтую лапідарную характарыстыку, зробленую ў анатацыі, нагадваючы, што да з'яўлення дадзенай кнігі *постаць Антона Гарэцкага ў беларускім літаратуразнаўстве толькі эпизадчына згадвалася пераважна ў сувязі з жыццямі і творчасцю Адама Міцкевіча, і былі вядомымі толькі некалькі яго вершаў у перакладах Уладзіміра Мархеля і Кастуся Цвірка*¹².

Даследаванне Г. Шаўчэнка, як і Г. Гладковай, хораша сведчыць аб тым, што працэс вяртання прыналежнай беларускай літаратуры польскамоўнай спадчыны паспяхова працягваецца ўжо дзякуючы плённым намаганням і маладых навукоўцаў, ад якіх уласна залежыць прышласць айчыннага літаратуразнаўства...

Г. Шаўчэнка паслядоўна разглядае творчы феномен А. Гарэцкага ў трох раздзелах сваёй манаграфіі: 1. Асоба Антона Гарэцкага ў літаратуразнаўстве. 2. Вайсковая творчасць Антона Гарэцкага. 3. Сатырычная творчасць Антона Гарэцкага. Відавочна, што вызначаны вузлавя моманты творчай біяграфіі паэта, што забяспечана, безумоўна, глыбокім уваходжаннем як у яго творчасць, так і культурна-гістарычны кантэкст эпохі. Можна сказаць, вычарпальна, маючы на тое важкія падставы, ахарактарызавала працу маладой даследчыцы І. Багдановіч:

У працы Ганны Шаўчэнка гучаць грунтоўныя і кампетэнтныя адказы на ўсе ключовыя пытанні, што тычацца стасункаў Антона Гарэцкага з пісьменніцкім асяроддзем свайго часу, яго ўплыву на літаратурны працэс, яго ролі ў выспяванні рамантызму ў тагачасным літаратурным руху. У кнізе глыбока даследаваны жанравыя, ідэйна-тэматычныя, вобразна-стылёвыя асаблівасці багатай творчай спадчыны Антона Гарэцкага,

¹¹ Ганна Шаўчэнка, *Паэзія Антона Гарэцкага і станаўленне рамантычнай традыцыі ў літаратуры Беларусі XIX стагоддзя*, Мінск 2015, с. 2.

¹² І. Багдановіч, *Легіянер і Лірнік, або Вяртанне на бацькаўшчыну Антона Гарэцкага. Развагі над кнігаю Ганны Шаўчэнка*, (у:) Ганна Шаўчэнка, *Паэзія Антона Гарэцкага і станаўленне...*, с. 179–180.

перададзены яе наватарскі дух, бо паэт быў у многім першапраходцам на літаратурным полі свайго часу: аб гэтым сведчыць як яго “ваярская” патрыятычная паэзія, так і сатырычная байкапісная творчасць. Варта таксама дадаць, што кніга Ганны Шаўчэнка мае прадуманую лагічную кампазіцыю, вызначаецца высокай культурай пісьма, а яе навуковы стыль працягвае лепшыя традыцыі айчынай акадэмічнай філалагічнай навукі, дзе даходлівасць і яснасць выкладання думак і разважанняў спалучаецца з навуковай выверанасцю і дакладнасцю фактаў і высноў. Кніга прываблівае багаццем выкарыстанага ў ёй фактычнага матэрыялу, большая частка якога была практычна недаступная ў Беларусі і над збіраннем якога аўтар працавала ў бібліятэках Літвы і Польшчы¹³.

Выбраны, відаць, з гэтага багатага фактычнага матэрыялу два творы А. Гарэцкага, якія склалі прыгожы дадатак да манаграфіі, а менавіта верш “Да Адама Міцкевіча, таварыша падарожжа ў 1831 годзе, у дарозе паміж Nancy і Chalona” і “Байка пра фурманаў”. Прадстаўлены яны ў арыгінале, а таксама ў перакладзе на беларускую мову, зробленым Г. Шаўчэнка. Хочацца падкрэсліць, што аўтарка даследавання пра А. Гарэцкага – не толькі літаратуразнаўца, але і перакладчыца, і таленавітая паэтэса. У чым таксама бачыцца своеасаблівы працяг пэўнай тэндэнцыі беларускага літаратуразнаўства ў плане асабовым: ад класіка Максіма Гарэцкага, аўтара першай “Гісторыі беларускай літаратуры” – па ўсім прасцягу дваццатага стагоддзя, калі ў адной асобе плённа спалучаюцца паэт, пісьменнік, перакладчык і літаратуразнаўца.

Пад рэдакцыяй Ірыны Багдановіч, старшыні Рэспубліканскай МАБ, варта нагадаць, таксама арыгінальнай паэтэсы, на пачатку года ў Мінску пабачыў свет зборнік артыкулаў “Беларуска-польскія моўныя, літаратурныя, гістарычныя і культурныя сувязі”, што сапраўды, як анансуецца на вокладцы, *вызначаецца актуальнасцю тэматыкі і закранае шырокае кола гуманітарных праблем і культурна-гістарычных узаемадчынненняў абодвух народаў ад старажытнасці да сучаснасці*. Аўтарскі калектыў, прадстаўлены тут навукоўцамі з Любліна, Мінска, Беластоку, Варшавы, Аполе, Ольдэнбурга, Магілёва, Томска, хараша сведчыць аб геаграфіі беларусазнаўчых даследаванняў. Адкрываецца ж выданне, думаецца, асабліва цікавым сваім пазнавальным характарам менавіта для многіх чытачоў з Беласточчыны, артыкулам прафесара Міхала Саевіча “Rejestr pomiaru włócznej z 1560 roku

¹³ Тамсама, с. 191.

jako najwcześniejsze źródło wiedzy o imiennictwie XVI-wiecznych mieszkańców miasta Kleszczele i okolic na Podlasiu”¹⁴. Радые тое, што ўпоравень з прызнанымі, вопытнымі даследчыкамі слова актыўна бяруць маладзейшыя (Таццяна Кохан, Маргарыта Петухова).

Сваёй чарговай манаграфіяй “Беларуская літаратура і нацыякультурная прастора” парадавала нас прызнаная даследчыца творчасці Змітрака Бядулі, прафесар кафедры беларускага літаратуразнаўства Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта, яе шматгадовы загадчык Зоя Мельнікава, між іншым, сталы аўтар “Białorutenistyki Białostockiej”. Насычаны сэнсамі змястоўны ракурс выдання дакладна акрэслены ў анатацыі:

Разглядаецца беларуская літаратура як важнейшая форма нацыявыяўлення – увасабленне духоўнага і маральна-этычнага аблічча народа, як сродак захавання і перадачы філасофска-аксіялагічных параметраў нацыянальнага быцця, ідэйна-эстэтычнага дыялогу з культурным вопытам суседніх народаў і літаратур. Вылучаны постаці класікаў В. Дуніна-Марцінкевіча, Я. Купалы, М. Гарэцкага, З. Бядулі. Даследуюцца духоўна-філасофскія здзяйсненні беларускага “шасцідзсятніцтва” і “філалагічнага пакалення” (...), пытанні ўзаемакантактнай беларуска-польска-ўкраінскай нацыярэцэпцыі. Аналізуюцца ідэйна-эстэтычныя дамінанты літаратуразнаўчай спадчыны У. Калесніка, яго бліскачае валоданне метадалогіяй дэкананізацыі¹⁵.

Паралельна з манаграфіяй свет пабачыў вучэбна-метадычны дапаможнік З. Мельнікавай “Культура літаратурнага даследавання”¹⁶, канструктыўныя парады якога, несумненна, вельмі прыдадуцца ў працы студэнтам, аспірантам, настаўнікам. Звяртаецца ўвага на спецыфіку, функцыі, тыпы, жанры навуковых тэкстаў, культуру вуснага і пісьмовага навуковага выказвання, метадалогію і культуру стварэння навуковага філалагічнага тэксту і інш. Натуральна, разглядаюцца структура, план і рубрыкацыя навуковага тэксту, характарызуюцца структурныя часткі даследавання, якое можа адбыцца ў форме навуковага артыкула, навуковай рэцэнзіі або навуковага водгуку. Парады

¹⁴ *Беларуска-польскія моўныя, літаратурныя, гістарычныя і культурныя сувязі*. Зборнік артыкулаў, пад рэд. І.Э. Багдановіч, Мінск 2015, с. 5–12.

¹⁵ З. Мельнікава, *Беларуская літаратура і нацыякультурная прастора*. Манаграфія, Брэст 2014, с. 2.

¹⁶ З. П. Мельнікава, *Культура літаратуразнаўчага даследавання*. Вучэбна-метадычны дапаможнік, Брэст 2014.

датычацца і культуры вуснага выказвання навукоўца – дакладу, выступлення на канферэнцыі, дыспуце. У “Метадычнай частцы” прапануецца замацаваць набытыя веды падчас практычных заняткаў, а завяршаецца дапаможнік тэрміналагічным слоўнікам, асабліва карысным для студэнтаў.

У сваю чаргу з Магілёва прыйшоў дапаможнік “Беларуская дзіцячая літаратура ў тэрмінах і паняццях”¹⁷, які змяшчае вызначэнні і характарыстыкі літаратуразнаўчых тэрмінаў і паняццяў, а іх веданне неабходнае ў працэсе разгляду твораў з кола дзіцячага чытання; уразмаічваюць выданне ілюстрацыі, прыклады з дзіцячай літаратуры. На паліцы кафедральнай бібліятэкі належнае месца заняла і кніга прафесара Алеся Макарэвіча, шматгадовага загадчыка кафедры беларускай літаратуры Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта, таксама сталага аўтара “Białorutenistyki Białostockiej” – дапаможнік “Гісторыя беларускай літаратуры першай трэці XX стагоддзя”¹⁸. Выдадзены ў 2013 годзе, ён быў адрэцэнзаваны і ў нашым штогодніку прафесар Вандай Бароўкай (Віцебск): *Аўтар дапаможніка (А. Макарэвіч – Г.Т.) прытрымліваецца думкі, што гісторыю літаратуры неабходна выкладаць па сістэме перспектыўных ліній, што патрабуе ад удзельнікаў навучальнага працэсу грунтоўнага ўважання пра мэты, структуру, асаблівасці канкрэтных этапаў дзейнасці, пра формы справаздачнасці падчас вывучэння гісторыі літаратуры ў ВНУ*¹⁹.

Тое, што аб’ектам сваёй увагі А. Макарэвіч, у навуковым актыве якога – выдатная манаграфія “Праблема жанравых мадыфікацый у беларускай прозе XIX – пачатку XX стагоддзя” (1999), абраў першую трэць XX стагоддзя, відавочна сведчыць аб адной з агульных тэндэнцый у беларускім літаратуразнаўстве апошніх дзесяцігоддзяў. Сведчыць аб тым, што прыкметна актывізавалася зацікаўленасць “эпохай рубяжа”, шматстайным яе патэнцыялам, які доўгі час разглядаўся часта вельмі ж “акуратна”, каб хоць аналіз мастацкіх твораў, зварот да трагічных лёсаў іх аўтараў не запырэчыў усталяванай сацыяльна-гістарычнай дактрыне. Урэшце, як паступова ўваходзіць у беларускую літаратуру польскамоўная спадчына XIX стагоддзя, так і пер-

¹⁷ А.М. Макарэвіч, В.Г. Караткевіч, *Беларуская дзіцячая літаратура ў тэрмінах і паняццях*. Дапаможнік, пад рэд. А.М. Макарэвіча, Магілёў 2014.

¹⁸ А.М. Макарэвіч, *Гісторыя беларускай літаратуры першай трэці XX ст.* Дапаможнік: у 2 ч., Магілёў 2013, ч. 1.

¹⁹ В. Бароўка, *Выкладанне гісторыі літаратуры ў сучасных умовах*, “Białorutenistyka Białostocka” 2013, № 5, с. 525.

шая трэць шматпакутнага ХХ-га ўзбагачаецца корпусам твораў рэабілітаваных пісьменнікаў, несправядліва ігнараваных дзесяцігоддзямі, што замінала як стварэнню цэласнай гісторыі беларускага прыгожага пісьменства, так і маральна-этычнаму, духоўнаму ўсведамленню нацыянальнай самаідэнтычнасці, а гэта спрычынілася таксама да драматычнага (калі не трагічнага) становішча беларускай мовы, беларушчыны на пачатку новага міленіуму. *А Менавіта літаратура найбольш дакладна перадае цывілізацый энергетыку народа, яго сістэму каштоўнасцей і ўступае ў ідэйна-эстэтычны дыялог з культурным вопытам чалавецтва*²⁰.

Кандыдат педагогічных навук, прафесар кафедры філалогіі Баранавіцкага дзяржаўнага ўніверсітэта Алена Белая ў дзвюх сваіх манаграфіях – важкай падставе да атрымання звання доктара філалагічных навук – таксама звяртаецца да згаданага перыяду. У першай па часе выдання *асэнсоўваецца мастацкая канцэпцыя асобы як сістэма эстэтыка-філасофскіх поглядаў на чалавека, прэзентуецца панарама створаных у гэты перыяд літаратурных характараў і тыпаў. Адметнасць мастацкага паказу чалавека беларускімі аўтарамі выяўляецца праз уключэнне іх твораў у міжлітаратурны і міждысцыплінарны кантэкст*²¹. Уражвае своеасаблівая “стэрэаскапічнасць” аналізу, у выніку якога ствараецца цэласная карціна вобразнай сістэмы прозы разглядаемага перыяду. Не абмінае аўтар манаграфіі пытанняў духоўнага характару, відаць, невыпадкова завяршаючы заключны трэці раздзел свайго даследавання “Сацыяльна-этычная канцэпцыя асобы і мастацкая персаналогія ў беларускай прозе 20–30-х гадоў ХХ стагоддзя” падраздзелам “Мастацкая персаналогія ў беларускай прозе: рэлігійна-хрысціянскі аспект”.

У наступнай дасланай нам манаграфіі “Абрысы роднага. Нацыянальныя локусы культуры ў беларускай прозе «эпохі рубяжа»”, далей паглыбляючыся ў даследуемы перыяд, А. Белая комплексна абгрунтоўвае паняцце “эпохі рубяжа” ў дачыненні да першай трэці ХХ-га стагоддзя, выдзяляе вобразы этнапрасторы, найбольш распаўсюджаныя ў беларускай прозе акрэсленага перыяду, выяўляе іх метафорыка-сімвалічнае значэнне і ролю ў рэпрэзентацыі часавых характарыстык эпохі, ацэньвае ролю локусаў культуры як сродкаў мастацкай крыштаграфіі, запатрабаванай рэаліямі літаратурна-гра-

²⁰ З. Мельнікава, *Беларуская літаратура і нацыякультурная прастора...*, с. 3.

²¹ А.І. Белая, *Герой. Асоба. Характар. Мастацкая персаналогія ў беларускай прозе першай трэці ХХ стагоддзя*. Манаграфія, Баранавічы 2012, с. 2.

мадскага жыцця 1930-х гадоў. У працэсе інтэрдысцыплінарнага міжлітаратурнага даследавання локусы культуры і асобныя лакальнасці сцвярджаюцца ў якасці эстэтыка-філасофскіх дамінант пісьменніцкага дыялогу, і не толькі ў сінхронным, а і ў дыяхронным зрэзе, што вызначае безумоўную перспектывунасць вылучанай даследчай праблемы²².

Сталы аўтар “Białorutenistyki Białostockiej”, Яўген Гарадніцкі, старшы нвуковы супрацоўнік былога Інстытута літаратуры, а цяпер Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі, прадстаўляе акадэмічнае літаратуразнаўства. Яго кніга “Літаратура як мастацтва: камунікатыўнасць, інтэрмедыяльнасць, наратыўнасць” пабачыла свет летась у акадэмічным выданні “Беларуская навука” і, трэба спадзявацца, стане падставай для надання аўтару ступені доктара філалагічных навук. *Аўтар кіраваўся перш за ўсё ўстаноўкай на тое, каб вызначыць шляхі даследавання літаратуры менавіта як мастацкага феномену*²³. Пастаўленыя задачы вопытны даследчык рэалізуе на мастацкім матэрыяле ўсяго ХХ стагоддзя, што стаецца магчымым, хочацца падкрэсліць, дзякуючы істотным агульным напрацоўкам беларускага літаратуразнаўства ў плане збірання, аэнсавання корпусу тэкстаў. Зразумела, тэарэтычныя распрацоўкі, як і параўнальна-тыпалагічныя даследаванні, абаліраюцца на зробленае гісторыкамі літаратуры, тэкстолагамі.

“Нацыянальнае. Індывідуальнае. Агульначалавечае” – кніга яшчэ аднаго беларускага даследчыка, крытыка, прафесара кафедры медыялогіі і вэб-журналістыкі Інстытута журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта Галіны Тычко пабачыла свет у Бібліятэцы Беларускага літаратурнага аб’яднання “Белавежа”, што сталася падарункам як да яго юбілею аўтару, так і для саміх “белавежцаў”. Г. Тычко здаўна цікавіцца беларускай літаратурай Польшчы, больш таго, была рэдактарам кніг Сакрата Яновіча, Міры Лукшы, творчасць якіх, як і Яна Чыквіна, Віктара Стахвюка, Міхася Андрасюка і інш., аналізуе ў сваёй кнізе. Кампетэнтнасць у беларускай літаратуры метраполіі і добрае веданне “белавежскага” наробку рэалізаваліся ў канцэптуальна важным артыкуле Г. Тычко “Літаратура Беластоцчыны ў агульнанацыянальным беларускім кантэксце”, якім і адкрываецца кніга:

²² А.І. Беляя, *Абрысы роднага. Нацыянальныя локусы культуры ў беларускай прозе “эпохі рубяжа”*. Манаграфія, Баранавічы 2015, с. 195.

²³ Я. А. Гарадніцкі, *Літаратура як мастацтва: камунікатыўнасць, інтэрмедыйнасць, наратыўнасць*, Мінск 2014, с. 3.

Беларускамоўныя творцы, па які бок мяжы яны ні знаходзіліся б, яднаюцца спецыфікай беларускага нацыянальнага пытання. Літаратары-“белавежцы” – прадстаўнікі беларускай меншасці ў Польшчы, існуюць у кантэксце польскіх сацыяльна-палітычных і эканамічных праблем і ў кантэксце польскай нацыянальнай культуры. І яны самі, і іх асяроддзе – крыніца тэм і вобразаў для творчасці, у штодзённым жыцці карыстаюцца польскай мовай, беларуская ж мова выступае мовай неіснуючай рэчаіснасці, створанай аўтарскай фантазіяй. Як ні дзіўна, такая ж сітуацыя назіраецца і на Беларусі, толькі тут замест заходняга (польскага) кантэксту дамінуе – усходні (рускі). Руская мова, руская масавая культура запаланілі жыццёву. І інфармацыйную прастору Беларусі.

На жаль, выглядае так, што не толькі беластоцкія беларусы, але і ўсе беларусы ўвогуле напрыканцы ХХ стагоддзя геапалітычна апынуліся ў найбольш небяспечным становішчы нацыянальных меншасцяў, што пагражае нам поўнай стратай нацыянальнай саматоеснасці. У такіх умовах беларуская мова і беларускамоўная творчасць набываюць сакральнае значэнне. Яны робяцца сродкам самавыяўлення не толькі і не столькі самога творцы, колькі праявай глыбіннай, ментальнай сутнасці самасвядомасці яго нацыі²⁴.

На праблему нацыянальнага ў большай ці меншай ступені звяртаецца ўвага амаль ва ўсіх даследаваннях сучасных беларускіх гуманітарыяў, што абумоўлена, як сведчыць і Г. Тычко, спецыфікай беларускай сацыяльнай сітуацыі ды і разуменнем таго, што без нацыянальнага няма ні індыўідуальнага, ні агульначалавечага. І відавочна, што ў творчасці “белавежцаў” знаходзяць выяўленне пэўныя сутнасныя кампаненты, без асэнсавання якіх агульная карціна беларускай ментальнасці будзе недастатковай. Дакладна канстатаваў у прадмоўным артыкуле да анталогіі “Краса і сіла” Анатоль Сідарэвіч: *Беручы пад увагу тое, што эмігранцкая паэзія існуе ў мінулым часе, мы можам казаць, што сучасная беларуская паэзія творыцца ў Беларусі і на Падляшшы*²⁵.

Асэнсаванне творчасці “белавежцаў” распачалося амаль што разам з узнікненнем літаратурнага аб’яднання. І найперш у большай ступені польскімі крытыкамі, аднак з пачатку 90-х гадоў мінулага стагоддзя выразна актывізавалася зацікаўленасць творчасцю беларусаў Польшчы і ў метраполіі, што дае ўжо падставы для асэнсавання і самога крытычна-літаратурнага наробку на гэтай дзялянцы. Узга-

²⁴ Г. Тычко, *Нацыянальнае. Індыўідуальнае, Агульначалавечае*, Беласток 2015, с. 26.

²⁵ А. Сідарэвіч, *Стагоддзе паэзіі*. Слова рэдактара, (у:) М. Скобла, *Краса і сіла*. Анталогія беларускай паэзіі ХХ стагоддзя, Мінск 2003, с. 27.

даем, што ў манаграфіі З. Мельнікавай “Беларуская літаратура і нацыякультурная прастора” адзін з падраздзелаў таксама прысвечаны “Белавежы”, а менавіта “Беларуская літаратура ў Польшчы: нацыякультуралагічныя аспекты”. Выдзяляючы шэраг момантаў, асабліваю ўвагу аўтар звяртае на “белавежскі” часопіс “Тэрмапілы”, ацэньвае яго месца ў агульнай культурна-творчай прасторы.

Грамадскі статус і стан беларускай мовы гораха клапоцяць аднаго з найвыдатных даследчыкаў роднай мовы прафесар Вольгу Ляшчынскую з Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта, дарэчы, таксама шматгадовага аўтара ў свой час часопіса “Studia Wschodniosłowiańskie” і пазней “Białorutenistyki Białostockiej”. Дасланая В. Ляшчынскай апошняя па часе выдання манаграфія “Базавыя канцэпты фразеалагічнай карціны свету беларусаў” прысвячаецца светлай памяці бацькоў аўтара, а пачынаецца з наступных слоў: *У наш час з прычыны інтэнсіфікацыі міжкультурных кантактаў зусім верагоднай становіцца праблема магчымай страты нацыянальнай самабытнасці народаў. А найлепшай гарантыяй недапушчэння гэтага з’яўляецца ўсведамленне самакаштоўнасці кожнай нацыянальнай мовы як адлюстравання непаўторнага складу мыслення, як правадніка нацыянальнага менталітэту, як захавальніка культурных устаноў пэўнага народа*²⁶. Сапраўды, чалавецтва ўвайшло ў небяспечную фазу татальнай уніфікацыі, якая пагражае знішчэннем самой сістэме базавых чалавечых каштоўнасцей у сферы культурнай, духоўнай, бо кожная мова ўяўляе сабой жывую энергетычную сістэму, арганічную частку цэласнага ўтварэння, “здараўе” якога залежыць якраз ад стану яго складнікаў...

Манаграфія В. Ляшчынскай прысвечана лінгвакультуралагічнаму даследаванню фразеалагічных адзінак беларускай мовы, уласна знакаў мовы. Ва ўводзінах, тлумачачы сваю методыку даследавання, аўтар сцвярджае:

Лінгвакультуралагічны падыход да вывучэння мовы і яе адзінак абапіраецца на ідэю акумулятыўнай функцыі мовы, дзякуючы якой у мове адлюстроўваецца, захоўваецца і перадаецца ў часе і прасторы вопыт культуры народа, яго светабачанне і светаадчуванне. Мова, у адпаведнасці з гэтай канцэпцыяй, ёсць універсальная форма першаснай канцэптуалізацыі свету і рацыяналізацыі чалавечага вопыту, выразнік і захавальнік

²⁶ В.А. Ляшчынская, *Базавыя канцэпты фразеалагічнай карціны свету беларусаў*, Мінск 2015, с. 3.

бессвядомых стыхійных ведаў пра свет, гістарычную памяць аб сацыяльна значных падзеях у чалавечым жыцці. Мова выступае інструментам канцэптуалізацыі і спосабам фіксацыі вынікаў гэтага працэсу – нашай карціны свету, нашых ведаў аб ім. А яшчэ і ведаў пра нас. Але кожная мова рэалізуе пэўны спосаб адлюстравання рэчаіснасці ў адпаведнасці з канкрэтна гістарычным вопытам народа, яго культурай, умовамі яго жыцця. (...)

Фразеалагізмы ў сукупнасці складаюць фразеалагічную карціну свету, якая характарызуецца, з аднаго боку, унікальным спалучэннем рацыянальнай і эмацыянальнай інфармацыі пра навакольны свет чалавека, а з другога – адлюстраваннем асобных, найбольш актуальных для пэўнага народа фрагментаў свету. Фразеалагізмы выступаюць і адным з галоўных сродкаў рэканструкцыі моўнай карціны свету, узнаўлення нацыянальнага вобраза чалавека, нацыянальна-культурнай спецыфікі²⁷.

Сапраўды, кагнітыўная лінгвістыка з яе устаноўкай тлумачэння моўных працэсаў, сыходзячы з псіхалогіі, з сутнаснага разумення ўнутраных і знешніх з’яў, урэшце гістарычнага вопыту носьбітаў мовы, погляду на мову як на антрапалагічны феномен, надзвычай адпавядае гуманістычным патрэбам часу і прычыць уніфікацыі, паглынанню асабовасці, нагадвае, што кожны чалавек нясе ў сабе тайну і непаўторны свет.

У 500-ю гадавіну перамогі беларускіх войскаў князя Канстанціна Астрожскага, вялікага гэтмана літоўскага над маскоўскімі войскамі пад Воршай 8 верасня 1514 году – менавіта да вялікага юбілею беларускай воінскай славы прыўрочана выданне кнігі “Спадчына Вялікага Княства Літоўскага” прафесара Лешэка Бэднярчука, аднаго з выдатных польскіх мовазнаўцаў, праніклівага даследчыка ўсходнеславянскай праблематыкі. Аб выданні парупіліся Беларускі Інстытут Навукі й Мастацтва, Польская Акадэмія Мастацтва і Універсітэт Марыі Кюры-Складоўскай. Ва Уступным слове прафесар Ірыда Грэк-Пабіс (Варшава) і Вітаўт Кіпель (Нью Ёрк) адзначылі:

Асобнае месца ў навуковай дзейнасці польскага вучонага займаюць даследаванні, звязаныя з вывучэннем паходжання беларускай мовы й культуры беларусаў, а таксама з пытаннямі моўнага ўплыву ў помніках беларускай старажытнай пісьменнасці.

У дадзенай кнізе, якую склалі публікацыі розных гадоў, аўтар паказвае культурнае й моўнае аблічча балцка-славянскай супольнасці на працягу апошняга тысячагоддззя праз прызму праблем суіснавання некаль-

²⁷ Тамсама, с. 3–5.

кіх этнасаў на гэтай рознай паводле нацыянальнага складу, культуры й мовы прасторы²⁸.

Кароткае Слова ад аўтара прафесар Л. Бэднарчук пачынае са згадкі пра тое, што ён, народжаны ў Вільні, правёў сваё дзяцінства ў мястэчку Кабыльнік ля возера Нарач: *Там упершыню ў жыцці поруч з польскай пачуў мілагучную беларускую мову. (...) Гэтую кніжку дэдыкую ўсім жыхарам нарачанскага краю, якія адкрылі перада мною праўду гэтай зямлі, дзе за даўнім часам і сёньня жыві і жывуць у згодзе прадстаўнікі розных народаў, рэлігій і моваў*²⁹. Уласна, кніга Л. Бэднарчука – прыгожым падарункам і падтрымкаю ўсім беларусам, бо як жа важна, каб пра тое, што старабеларуская мова была дзяржаўнай моваю Вялікага Княства Літоўскага, што спадчына яго належыць у значнай ступені і беларусам, вось так нагадала асоба паважаная, прафесійна кампетэнтная, пры тым незаангажаваная сваім прамым беларускім паходжаннем. Няма прарока ў сваёй Айчыне! На жаль, дасюль большасць беларусаў, не гаворачы аб прадстаўніках іншых народаў, агістарычна лічаць ВКЛ выключна літоўскаю дзяржаваю, з чым самі літоўцы ахвотна пагаджаюцца, зразумела, не афішуючы, якой моваю пісаны манускрыпты, захоўваемыя на архіўных паліцах Вільні. Хоць відавочна, што беларускае насельніцтва ў ВКЛ мусіла пераважаць, займаць значную тэрыторыю, каб яго мова стала дзяржаўнаю. І можна не сумнявацца ў высокім ўзроўні развіцця тадышняга старабеларускага пісьменства. Адным з неабвержных сведчанняў чаго з'яўляюцца, вядома, першыя на ўсходнеславянскіх землях пераклад на старабеларускую мову і выданне Святога Пісання, ажыццёўленыя слынным палачанінам Францішкам Скарынам ад 1517-га на працягу трох гадоў у чэшскай Празе. Між іншым, значым, немцы Біблію на роднай мове атрымалі дзякуючы Марціну Лютэру крыху пазней (на працягу 1522–1542 гг.). Замоўчваюцца або прыпісваюцца тым жа сучасным літоўцам таксама беларускія перамогі, як і перамога пад Воршаю. Таму кніга прафесара Л. Бэднарчука, надзвычай цікавая ў плане лінгвістычным, бачыцца важкім унёскам у барацьбу за захаванне саматоеснасці беларусаў, абуджэнне іх гістарычнай памяці, а ўрэшце – дзейным словам у змаганні супраць уніфікацыі, пабудовы новай Вавілонскай вежы.

²⁸ І. Грэк-Пабіс і В. Кіпель, *Уступнае слова*, (у:) Л. Бэднарчук, *Спадчына Вялікага Княства Літоўскага*, пад. рэд. Ю. Гарбінскага, Нью Ёрк – Кракаў – Люблін 2014, с. VIII.

²⁹ Л. Бэднарчук, *Спадчына Вялікага Княства Літоўскага*, с. IX.

Прыклад плённага супрацоўніцтва польскіх і беларускіх даследчыкаў уяўляе сабой том “Gdzie bije źródło...”, дасланы з Любліна адным з рэдактараў выдання прафесарам Феліксам Чыжэўскім, выдатным вучоным, кола навуковых інтарэсаў якога ахоплівае найперш дыялекталогію і параўнальную граматыку славянскага моўнага памежжа. Хочацца нагадаць, што Ф. Чыжэўскі з’яўляецца шматгадовым удзельнікам Міжнароднай канферэнцыі “Шлях да ўзаемнасці”, што цыклічна праводзіцца ў Беластоку і Гародні і да якой прамое дачыненне мае Кафедра беларускай філалогіі Універсітэта ў Беластоку.

Рэалізаваны пры падтрымцы Уніі Еўрапейскай у рамках міжнароднага праекту “Kultura pogranicza pomostem integracji społeczności lokalnych w Euroregionie Bug” мікрапраект “Gdzie bije źródło... Pieśni ludowe pogranicza Polski i Białorusi”, увасоблены ў выданне, якое складаецца з дзвюх частак:

Część pierwsza publikacji zawiera 15 artykułów koncentrujących się wokół następujących zagadnień: historia rozwoju kultury muzycznej pogranicza Polski i Białorusi, specyfika gatunkowa i tematyczna folkloru pogranicza, aspekt dialektałny i etnolingwistyczny pieśni, wykorzystanie pieśni w pedagogice ludowej.

Drugą część stanowi śpiewnik zawierający teksty i nuty ponad 80 pieśni zarejestrowanych podczas badań terenowych. Śpiewnik odzwierciedla sytuację językową pogranicza Polski i Białorusi, stąd obecność w nim tekstów polsko-, białorusko-, ukraińsko- i rosyjskojęzycznych³⁰.

На працягу некалькіх гадоў адбывалася актыўная праца на розных культурна-асветніцкіх, фальклорных дзялянках па два бакі мяжы, праца – дзеля вывучэння агульнага і адрознага ў спадчыне рэгіёну, дзеля свярджэння багацця і непаўторнасці вуснай народнай творчасці, якая, асабліва запатрабаваная, зберагаемая, супрацьстаіць уніфікацыі народаў.

Безумоўна, кожная з згаданых кніг, што папоўнілі бібліятэку Кафедры беларускай філалогіі, заслугоўвае таго, каб быць разгледжанай у асобнай рэцэнзіі ці праблемным артыкуле, што, магчыма, яшчэ наперадзе. Аднак нават экспрэсавы агляд гэтага фрагменту беларусістыкі падае надзею на аптымістычную прышласць беларусістыкі і беларушчыны.

³⁰ *Gdzie bije źródło... Pieśni ludowe pogranicza Polski i Białorusi*, red. Feliks Czyżewski, Agnieszka Dudek-Szumigaj, Marija Żygałowa, Lublin – Wisznice 2015, s. 9.

SUMMARY

PROMISING VECTORS OF BELARUSIAN STUDIES

An undertaken review of recent researches gives an insight into the vectors of development of Belarusian studies in Belarus and Poland. Special attention has been paid to the researches devoted to the formation of New Belarusian literature. It is claimed that one of the major trends of literary studies and linguistics is interest to the national and spiritual aspect.

Key words: period of formation of the New Belarusian literature, “era of frontline”, the national, the spiritual.

STRESZCZENIE

WEKTORY BIAŁORUTENISTYCZNYCH BADAŃ

Dokonany w artykule przegląd wielu opracowań białorutenistycznych z ostatnich lat daje pewne wyobrażenie o tendencjach i kierunkach rozwoju badań białorusoznawczych na Białorusi i w Polsce. Szczególną uwagę zwraca się na badania poświęcone rozpatrzeniu okresu formowania się Nowej białoruskiej literatury. Podkreśla się, że jednym z zasadniczych wektorów literaturoznawstwa, jak i językoznawstwa białoruskiego jest umacnianie zainteresowania narodowymi oraz duchowymi aspektami.

Słowa kluczowe: Okres kształtowania się Nowej białoruskiej literatury, „epoka przełomu”, narodowość, wartości duchowe.